

далеко не на усіх питаннях роботи дитячої бібліотеки. Актуальними залишаються й створення власного позитивного іміджу, організація реклами бібліотечних послуг, пошук позабюджетних джерел фінансування, соціологічні вивчення читача та його читання і ряд інших проблем. Ми повинні також пам'ятати і все робити для того, щоб дитячі бібліотеки і тепер, і в майбутньому завжди були вагомими факторами

впливу на формування світогляду виховання високорозвиненої людини, духовної інтелектуальної особистості.

*Анастасія Кобзаренко,
директор Державної бібліотеки
України для дітей*

УДК 027.5:65.012.32

ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ДОКУМЕНТАЛЬНИМ ПОТОКОМ ПУБЛІЧНИХ БІБЛОТЕК: СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Сучасна публічна бібліотека є багатофункціональною системою, що потребує наукового підходу до здійснення управлінської діяльності. За змістом структура бібліотеки складається з таких процесів: управління документальним потоком, регулювання роботи бібліотечних працівників, організація обслуговування користувачів, координація діяльності з іншими бібліотеками й установами.

Як відомо, основу будь-якої бібліотеки складають фонди, тому майбутнє багато в чому залежить від ефективності роботи фахівців, причетних до управління документальним потоком публічних бібліотек. Здійснювати управління документальним потоком сьогодні можуть працівники, не тільки добре обізнані в сучасній теорії управління бібліотечного менеджменту й у технології формування фондів, а й мають певні соціально-психологічні характеристики. На жаль, сьогодні в бібліотекознавчій вітчизняній та зарубіжній літературі відсутні дослідження стосовно особистості бібліоменеджера, який працює над питанням управління документальним потоком публічних бібліотек.

Існує ціла група авторів, які зосередили свою увагу тільки на розробці понятійного апарату фондознавства, тобто на суто теоретичних проблемах. Так, Ю.Столяров, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри документальних ресурсів Московського державного університету культури (МДУК), у монографії ретельно розглядає поняття організації, використання, збереження та збереженості фонду [1]. І.Тюніпа, головний бібліограф ВДБЛ, доводить, що ефективність і "якість" процесів комплектування будь-якої бібліотеки можна покращити хоча б на 30%, якщо застосувати основні методи управління [2, с. 5—6].

В.Терешин, кандидат педагогічних наук, професор МДУК, вважає, що слід очікувати глобальних змін у технології комплектування фонду. На його думку в бібліотечному фондознавстві до системи формування фондів необхідно залучати такі процеси:

- моделювання фонду;
- комплектування фонду;
- облік документів, які надходять у фонд і вибувають з нього;
- спеціалізовану обробку документів;
- їх розміщення у фонді;
- розміщення фонду;
- організацію зберігання фонду;
- використання фонду;
- управління фондом.

Деякі фахівці мають протилежну точку зору щодо цього питання, наприклад, М.Васильченко дотримується такої думки: "Управління не може бути складовою частиною формування фондів ані під яким номером, тому що управляти потрібно постійно всіма процесами в бібліотеці, в тому числі формуванням, збереженням та бібліотечно-інформаційним обслуговуванням користувачів. Інша справа, що всі ці процеси пов'язані між собою" [4, с. 25].

А.Маркіна, викладач МДУК, підкреслює у статті, що в бібліотечному фондознавстві відбулося повернення до старих тем: бібліотечне ядро; єдиний фонд бібліотечної системи; критерії відбору документів; інформаційна база прийняття управлінських рішень, пов'язаних з комплектуванням [5, с. 20]. На її думку, по-новому тепер сприймаються теми зберігання, збереженості фондів та їх розміщення як на матеріальних площах, так і в мережах баз даних.

Е.Коломійчук наголошує, що управління документальним потоком — це важливий елемент управління загалом, тому що обраний варіант буде впливати не тільки на роботу з фондом, а й на функціонування всієї бібліотеки [6, с. 40].

Багато уваги в бібліотекознавчій літературі приділяється тим проблемам, які сьогодні існують у практиці формування документального потоку публічних бібліотек, і які не можуть не впливати на процес управління потоком, але питання впливу особистісних якостей працівників, які працюють у галузі процесу управління, не вивчаються. Тобто фахівці не розглядають проблему управління документальним потоком через особистість бібліоменеджера.

Спеціалісти вважають, що найвагомішою проблемою управління документальним потоком є виникнення електронних видань, застосування компакт-дисків та використання телекомунікаційних можливостей глобальної інформаційної мережі Internet, застосування технологій сканування документів і використання технології гіпертексту.

Крім традиційних видів видань, нові технології сприяють виникненню великої кількості додаткових форм та видів електронних публікацій. Особливий тип видань, який існує тільки в електронному вигляді, — це інформація, яку створюють на Web-серверах (у формі Home Page, у формі каталогів ресурсів з відсилками на інші сервери), а також численні довідково-інформаційні та тематичні бази даних. Такі види ресурсів, як інтерактивні видання електронних інформаційних агенцій, взагалі неможливі в друкованому вигляді, тому що подібно до зведень телетайпу вони повинні бути дуже оперативними, змінювати свій зміст кожні 15—20 хвилин. Створюються і нові види інформаційних ресурсів — синтетичні електронні видання. Наприклад, інтерактивний гід у віртуальному книжковому магазині поєднує рекламний буклет, інтерактивне замовлення та автоматизовані банківські операції [7, с. 14].

Про названу вище проблему йдеться у багатьох виступах на міжнародних Кримських конференціях: Я.Шрайберга і М.Гончарова (фахівці ДПНТБ Росії) [8, 9], Є.Жабко і Т.Соколова (фахівці Російської національної бібліотеки Санкт-Петербурга) [10], Т.Беседіної, Т.Гальцевої і Г.Зеленіної (працівники наукової бібліотеки Челябінського державного технічного університету) [11], А.Пурника (працівник ЦБС "Київська" у Москві) [12].

Повопнення фондів бібліотек новітніми джерелами інформації — це не тільки суто технологічна проблема, а й проблема особистості, яка повинна переосмислити сьогоднішню

бібліотеки та її майбутнє. Фахівці з управління документальними потоками повинні:

- мати гостре відчуття нового;
- бути здатними на швидкі зміни;
- мати масштабність мислення.

На жаль, наприкінці 90-х років практично відсутні публікації на цю тему.

Треба зазначити, що, незважаючи на впровадження нових технологій та появу нових електронних носіїв інформації, бібліотеки залишаються сховищами документів на паперових носіях. Сьогодні як ніколи бібліотекам України доводиться докладати багато зусиль для поповнення своїх фондів різними видами документів. Уже декілька років бібліотеки України позбавлені систематичного (планового) виділення коштів на придбання літератури. Водночас зруйновано державну систему книговидання та книгорозповсюдження на основі попередніх замовлень на літературу, практично припинила свою діяльність традиційна система бібліотечного книгопостачання, що базувалася на мережі обласних бібліотечних колекторів. Крім цього — порушено міжнародні книготорговельні зв'язки, ускладнилися транспортні проблеми, введено жорсткі митні правила тощо. Вкрай негативним фактором є неможливість комплектування бібліотек за допомогою Центрального колектора наукових бібліотек у Москві. Все це дуже ускладнює процеси комплектування бібліотечних фондів, робить неможливим перспективне планування його розвитку [13, с. 22].

Обсяги поточних надходжень до бібліотек усіх типів зменшуються з року в рік. Не вирішені до цього часу питання забезпечення великих бібліотек, серед них і публічних, українським обов'язковим примірником творів друку, хоча Закон "Про обов'язковий примірник творів друку" було прийнято ще 9 квітня 1999 року [14].

З порушенням практики централізованого книговидання та книгопостачання, послабленням міжнародних зв'язків дедалі більше прослідковується чітка тенденція до переважно регіонального місцевого постачання бібліотек, обсяги якого дуже скоротилися.

Скорочення державних асигнувань на комплектування бібліотек, а подекуди їх повне скасування, спонукають бібліотеки до пошуків позабюджетних джерел фінансування: спонсорів, різних благодійних організацій тощо.

На сучасному етапі в Україні функціонують різноманітні структури, які, в основному, безкоштовно або за символічну плату надають бібліотекам літературу, періодику тощо. Серед них, насамперед, слід назвати Міжнародний фонд "Відродження", українсько-американський фонд "Сейбр-Світло", Британську Раду, Міжнародну правничу фундацію та ін. Подібну допомогу бібліотекам надають і національні товариства, що діють в тих регіонах, де мешкають представники різних національних меншин.

Передають бібліотекам книги й такі осередки та товариства, як "Знання", "Просвіта", окремі видавництва та видавці, а також Спілка письменників України, представники діаспори, користувачі.

Продовжується використання й такого джерела книгопостачання бібліотек, як книгообмін, хоча його масштаби, особливо міжнародні, значно звузились. Чималу допомогу публічним бібліотекам різних типів надає обмінний фонд при Національній парламентській бібліотеці України, який має статус державного.

Фахівці бібліотечної справи України на останніх міжнародних конференціях у своїх письмових зверненнях висловлюють однотайні пропозиції щодо поліпшення практики комплектування фондів, наголошуючи на необхідності запровадження державних заходів, серед яких, на думку Н.Гудімової, мали бути:

- налагодження стабільного державного фінансування бібліотек на комплектування їх фондів;

- поновлення державної системи книгорозповсюдження на основі попередніх замовлень на літературу згідно з книготорговельною інформацією;
- прийняття Закону про український обов'язковий примірник документів;
- укладання угод щодо активного книгообміну з країнами СНД, близького і далекого зарубіжжя;
- надання бібліотекам права використовувати свої кошти за кордоном;
- звільнення від оподаткування благодійних фондів, меценатів, які надають матеріальну допомогу бібліотекам;
- поновлення видання української бібліотечної серії на держзамовлення [13, с. 22].

Такі пропозиції Н.Гудімова висловлювала ще у 1998 р. На сьогодні мало що змінилось. Було прийнято лише Закон про обов'язковий примірник документів.

В умовах ринкової економіки перед бібліотеками при управлінні документальними потоками виникають три основні запитання: "Де придбати книги, за які кошти, як надати користувачеві?"

Для того, щоб вижити у ринкових умовах, керівник повинен мати особисті характеристики, що допоможуть йому орієнтуватися у ринковому просторі, приймати економічні рішення, шукати та знаходити додаткові джерела фінансування, комплектування тощо. На нашу думку, працівникові, який безпосередньо формує фонд бібліотеки, повинні бути притаманні такі якості:

- здатність приймати рішення;
- вміння оцінювати ситуацію та різноманітність факторів;
- вміння йти на виправданій ризик.

Слід відзначити, що в англomовній бібліотекознавчій літературі, як свідчить аналіз, значна увага приділяється проблемам управління бібліотеками, вмінням та якостям лідера бібліотеки. Одне з основних питань — чи повинен керівник бути професійним бібліотекарем чи призначення на цю посаду може мати інший характер?

Діапазон вимог до сучасного керівника бібліотеки достатньо великий:

- управлінські навички;
- досвід роботи з громадськістю та уміння співпрацювати з міністерствами та іншими органами влади;
- уміння координувати й планувати роботу;
- готовність до відповідальності [15, с. 142].

Нові умови, в яких сьогодні працюють бібліотеки, вимагають від керівника бібліотеки підприємницького мислення, здатності модернізувати її роботу на основі нових стратегій.

Зміни, що виникли у процесі ринкових відносин, виявили невідповідність бібліотекарів. Складнощі в комплектуванні посилюються феноменом "інформаційного вибуху". Вал інформації зростає, бібліотеки намагаються забезпечити до нього доступ, але зіштовхуються з проблемами зростання цін та нестачі місця зберігання.

У бібліотечній галузі наприкінці 80-х років професійними вимогами до бібліотекарів були:

- педагогічна майстерність;
- знання книги;
- організаційні здібності [16, с. 71—72].

Тепер цього вже недостатньо — ринок послуг значною мірою захопили комерційні інформаційні центри, що надають платні послуги. Щоб вижити, бібліотеки повинні вивчати та переймати їхній досвід.

Підбиваючи підсумки викладеного, слід зазначити, що окремі аспекти проблеми управління документальним потоком публічних бібліотек знайшли своє відображення у вітчизняній та зарубіжній бібліотекознавчій літературі. Проте поза увагою теоретиків і практиків бібліотечної справи залишилися питання аналізу особистісних якостей керівника бібліотеки, без яких неможливо здійснювати процеси управління в ринкових умовах.

Список використаної літератури

1. Столяров Ю.Н. Как сохранить библиотечные фонды. М.: Либерия, 1995. — 127 с.
2. Тюнина И.Ф. Общее управление качеством в библиотеке // Библиотека зарубежом. — 1995. — Вып. 1. — С. 4—9.
3. Терешин В.И. Документальные фонды: Учеб. пособ. — М., 1997. — 74 с.
4. Васильченко Н.П. Формирование библиотечных фондов // НТБ. — 1996. — № 5. — С. 22—27.
5. Маркина А. Моделирование фонда как способ управления комплектованием // Библиотека. — 1997. — № 1. — С. 20—21.
6. Колмейчук Е. Диагностика состояния документальных фондов // Библиотека. — 1997. — № 5. — С. 40—42.
7. Гениева Е. Вторжение электронных изданий: плюсы и минусы // Библиотека. — 1997. — № 8. — С. 14—16.
8. Шрайберг Я.Л. Автоматизация как новое научное направление в библиотечно-информационной области. Десять главных принципов автоматизации (Материалы Междунар. конф. «Крым-99») // НТБ. — 2000. — № 2. — С. 5—11.
9. Гончаров М.В. Новые информационные технологии как новый шанс для библиотек (Материалы Междунар. конф. «Крым-97») // НТБ. — 1998. — № 2. — С. 6—8.
10. Деревянко С. Каким должен быть директор библиотеки // Библиотековедение. — 1999. — № 4—6. — С. 142—143.
11. Беседина Н.В., Гальцева Т.Е., Зеленина Г.Н. Влияние автоматизированных технологий на статус библиотекаря (Материалы Междунар. конф. «Крым-97») // НТБ. — 1998. — № 2. — С. 163—169.
12. Пурник А.В. Компьютерная библиотека — новый вид специализированной публичной библиотеки (Материалы Междунар. конф. «Крым-97») // НТБ. — 1998. — № 2. — С. 20—24.
13. Гудимова Н. Про основні джерела поточного комплектування бібліотек у сучасних умовах // Бібліотечна планета. — 1998. — № 2. — С. 34—35.
14. Про обов'язковий примірник творів друку: Закон України // Біб. вісн. — 1999. — № 4. — С. 5—8.
15. Деревянко С. Каким должен быть директор библиотеки // Библиотековедение. — 1999. — № 4—6. — С. 142—143.
16. Чачко А.С. Библиотечный специалист: особенности труда и профессионализации. — К.: Наукова думка. — С. 71—77.

Ганна Єрмоласва,

аспірант Київського національного
університету культури і мистецтв

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

УДК 028.8.000.93:378.633(477.41)

СПІВРОБІТНИЦТВО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ БІБЛІОТЕК ТА РЕГІОНАЛЬНИХ
ЦЕНТРІВ НАУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АПВ З РОЗПОВСЮДЖЕННЯ НАУКОВО-
ТЕХНІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Віталій Дерлеменко,
заступник директора Центральної
наукової сільськогосподарської
бібліотеки УААН, кандидат
педагогічних наук

В умовах ринку інформація, в тому числі і сільськогосподарська, розглядається як найважливіший і найкоштовніший стратегічний ресурс. Це обумовлює глобальну трансформацію бібліотек-книгозбірень у центри з її збирання, упорядкування та розповсюдження. Для ефективного функціонування центрів необхідні надійні телекомунікації, передові інформаційні технології, сучасна комп'ютерна та редакційно-видавнича техніка. Без цього вже найближчим часом вони просто не зможуть працювати. Адже в маніфесті ЮНЕСКО, вже сьогодні основними завданнями сучасних бібліотечних закладів проголошено:

- забезпечення доступу громадян до всіх видів суспільної інформації;
- надання адекватного інформаційного обслуговування місцевим підприємствам, асоціаціям і групам, об'єднаним за інтересами;
- сприяння користувачам в набутті навичок роботи з інформацією і комп'ютерами [1].

Це, безперечно, є актуальним і для сільськогосподарських бібліотечних та інших інформаційних установ України. Тому не можна лише чекати, коли міжнародні організації визначать наше місце в інформатизованому суспільстві. В умовах, коли зростаюча конкуренція несе з

собою не лише сприятливі можливості, а й безліч небезпек, краще необхідно розробити та реалізувати власну стратегію трансформування традиційних бібліотек у центри розповсюдження сільськогосподарської інформації, які будували б свою діяльність на основі інтеграції у світовий інформаційний простір. В іншому випадку через деякий час з сумом можна буде констатувати, що роль, відведена їм іншими учасниками, виявиться суттєво звуженою. Цю тезу можна підкріпити багатьма аргументами. Наведемо лише два з них: «віртуальна бібліотека» стала вже не лише широкоживим терміном для опису електронного конкурента існуючим бібліотекам, а й реалією сьогодення; невпинно зростає кількість комерційних структур, які прагнуть створити приватний інформаційний ринок там, де раніше завжди панували державні установи.

Тенденція трансформації бібліотек у інформаційні центри виявляється й у дедалі більшій кооперації їхніх зусиль в різних напрямках діяльності, зокрема: розробці проєктів інформаційних технологій; аналізуванні накопиченого досвіду; об'єднаному пошуку зовнішніх джерел фінансування тощо [2]. Електронні мережі також надають блискучу можливість для реалізації такими установами спільних проєктів, зокрема з проблем:

- створення організаційних центрів з проведення спільних досліджень на місцях [3];
- розробки спільних web-сторінок для розповсюдження інформації про передовий досвід [4, 5];
- підтримки формування спільних мереж (в рамках одного проєкту);
- використання місцевих високошвидкісних локальних і регіональних мереж, створених іншими організаціями [6];
- прийняття єдиних світових стандартів електронної інформації [7].

Цей перелік можна було б ще довго продовжувати. Проте розглянемо на конкретних прикладах, у який спосіб бібліотечні та інші інформаційні установи можуть співпрацювати у розповсюдженні сільськогосподарської науково-технічної